

Tulkošanas aspekts un kalkētas konstrukcijas

Ilze Lokmane

LU Humanitāro zinātņu fakultāte

Tulkojam Eiropu.

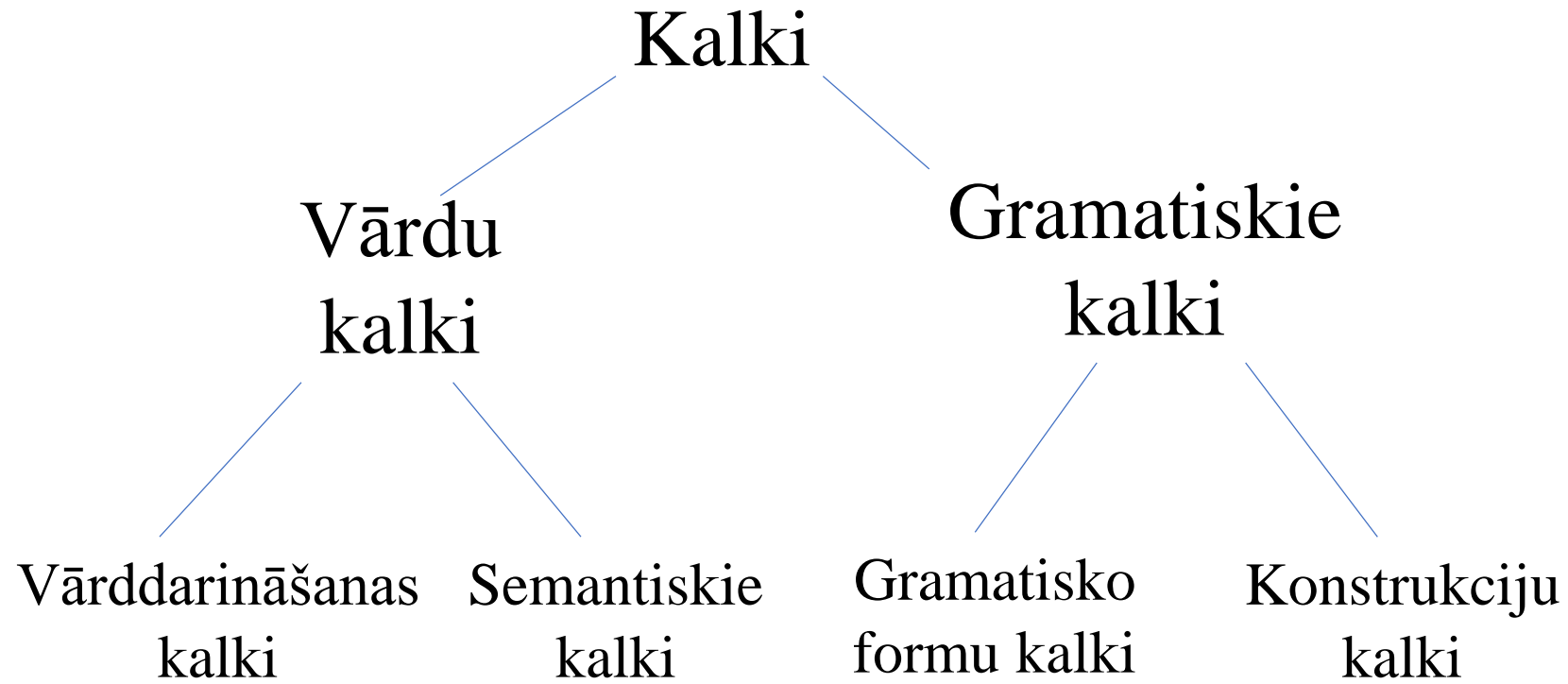
Skaidra valoda – nepieciešamība vai lieka greznība?

2024. gada 31. oktobrī

Kalki (tulkotie aizguvumi)

Kalks – vārds vai vārdu savienojums, kura morfoloģiskā vai semantiskā struktūra veidota pēc konkrēta citas valodas parauga, parasti, burtiski pārtulkojot citvalodas vārda vai teiciena sastāvdaļas. Piemēram, pēc angļu valodas *skyscraper* parauga — vācu valodā *Wolkenkratzer*, latviešu valodā *debesskrāpis*.

(*Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007)

- 1) derivatīvie jeb vārddarināšanas kalki (tiek saukti arī par morfoloģiskiem): *bezdarbība, laikraksts, līdzietība, kokvilna;*
- 2) semantiskie kalki: *pasvītrot, caurspīdīgs, izaicinājums*
- 3) gramatisko formu kalki: *Līdz veikala slēgšanai palika 15 dienas!*
- 4) konstrukciju kalki: *Ko es gribu teikt, ir, ka vispirms jāsakārto likumdošana.*

Lai kādu valodas vienību varētu atzīt par kalku, nepieciešami droši pierādījumi, jo sakritība var rasties arī neatkarīgi no valodu kontaktiem. Līdzīgas parādības valodās var veidoties ne tikai aizgūšanas dēļ.

Kalki, tāpat kā citi aizguvumi, var būt gan vēlami jeb literāri (*laikraksts, bezdarbība*), gan nevēlami jeb neliterāri (*atremontēt, atmainīt*).

Kā atšķirt vienus no otriem?

Aizguvumu var atzīt par vēlamu, ja

- 1) tas bagātina valodu un aizgūšanas brīdī tam nav ekvivalenta aizguvējvalodā,
- 2) tas labi iekļaujas valodas fonētiskajā, semantiskajā un gramatiskajā sistēmā.

Vai par aizgūšanu ir jāuztraucas?

Kad valodu kontakti ir normāls process, un kad tas liecina par vienas valodas degradāciju?

Svarīgs ir aizgūšanas apjoms un ātrums. Piemēram, ja valoda taisās izzust, aizgūšana notiek lielākā apjomā un ātrumā, vairāki valodas līmeņi tiek iespaidoti vienlaikus.

Neliterāri kalki ir bīstamāki par leksiskiem aizguvumiem, jo runātāji tos parasti neapzinās kā svešus.

Dažas izplatītas kalkētas konstrukcijas

Angļu valodas tagadnes divdabi (ar *-ing*) ir viegli pārtulkot, izmantojot konstrukcijas ar divdabjiem ar *-oš-* (apzīmētāja vai izteicēja funkcijā) vai *-ot* (apstākļa funkcijā).

Divdabji ar -oš-

„Vārdi (divdabji) ar -oš- latviešu valodā plaši izplatījušies citvalodu ietekmē. Taču to straujo ieviešanos un šīs tendences noturību balsta iespēja izteikties īsāk un koncentrētāk, izmantojot šos divdabjus. Šis ir viens no gadījumiem, kad valoda jeb, precīzāk sakot, runātāji, valodas lietotāji ir gājuši savu ceļu, neņemot vērā valodnieku ieteikumus.”
(Daina Nītiņa)

Divdabis ar -oš- nosauc **laikā ierobežotu**, nevis pastāvīgu **pazīmi**.

Ja izsakāma pastāvīga pazīme, labāk lietot īpašības vārdu, savukārt darbību vai procesu nosauc darbības vārds:

*Bieži tulkojumus nav rediģējuši **zinoši** redaktori.* [zinīgi]

*Pietrūkst simtgadei **piedienošā** vērienīguma.* [piedienīga]

*Pensijas likuma labojumi ir budžetu **skaroši**.* [skar budžetu]

*Produkti un pakalpojumi, kuri ietilpst šīs direktīvas darbības jomā, **nav** automātiski **ietilpstoši** Padomes Direktīvas 93/42/EEK (16) darbības jomā.*

***Esošie** Savienības tiesību akti pasažieru pārvadājumu jomā.*

*Ja dinamiska algu attīstība tiktu pārvērsta spēcīgākā iekšzemes pieprasījumā, tiktu atbalstīta **notiekošā** ekonomikas paplašināšana un atvieglināta līdzsvarošana.*

Nav vēlams lietot divdabi ar -oš- tad, ja tam pakārtots kāds papildinātājs vai cits teikuma loceklis:

Šīs ierīces neizmantoja elektrību izmantojošu kompresoru, lai saglabātu temperatūru. Tā vietā bija atjautīgi veidota agregātstāvokli mainošu gāzu sistēma.

Jaunas pašu resursu sistēmas izveidi regulējošie principi un pieņēmumi.

Divdabji ar *-ot, -oties*

Pirmkārt, nelokāmo divdabju ar *-ot, -oties* lietošanā nepieciešama skaidrība par **darbības veicēju**. Parasti divdabja nosauktās darbības darītājs ir **teikuma priekšmets**, kas gramatiski saistīts ar izteicēju:

Samiegojies Atis, sēdot pie papīra lapas, ķēpājās ar ūdenskrāsām. (R. Ezerā)

ES pielika lielas pūles, gatavojoties konferencei, lai palīdzētu panākt virzību svarīgākajos jautājumos ..

Ir pieļaujama atkāpe no šīs normas ar noteikumu, ka nerodas pārpratumi:

*Gadsimtu gaitā mainījās šīs izpētes tradīcijas, skolas un virzieni, atklājumi un atziņas nomainīja cits citu, bet aizvien stabilāks kļuva pamats vispusīgai valodas analīzei, **uzkrājot** gan valodu faktus, gan **pilnveidojot** to izpratni.*

PIEKRĪT, ka fiskālā politika ir jāpielāgo attiecīgās valsts konkrētajiem apstākļiem, ņemot vērā to, ka ir nepieciešama gan stabilizācija, gan ilgtspēja, pilnībā ievērojot Stabilitātes un izaugsmes paktu.

Uz ko attiecas šis -ot?

*UZSVĒR dalībvalstu un Komisijas nozīmi, **izstrādājot** stratēģisku pieeju, lai iesaistītos un sadarbotos ar uzņēmējdarbības sektoru un finanšu, ekonomikas un izglītības ekspertiem un plašāku sabiedrību, piemēram, **īstenojot** konkrētus sadarbības projektus ar atbildīgajām valsts iestādēm, kā arī mērķtiecīgi **izmantojot** valsts un starptautiskos pārvaldības instrumentus un tos **atbalstot**.*

Kas ir darītājs? Kas izstrādās un kas iesaistīsies?

*Lai nodrošinātu Savienības tiesību aktu konsekvenci, šīs direktīvas pamatā vajadzētu būt Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmumam Nr. 768/2008/EK (18), jo tas attiecas uz produktiem, kam jau piemēro citus Savienības aktus, vienlaikus **atzīstot** šīs direktīvas pieklūstamības prasību īpatnības.*

?

Otrkārt, divdabis ar *-ot* izsaka **vienlaicīgumu**. Ja nelokāmais divdabis nosauc iepriekšēju darbību, tas būtu aizstājams ar lokāmo aktīvo pagātnes divdabi vai kādu citu vārduformu:

Hermanis: “Atlaižot aktierus, es ļoti stipri piedzēros.” (Kas Jauns)
[atlaidis]

Treškārt, pastāv noteiktas **jēdzieniskās attieksmes** starp divdabi un teikuma galveno darbību (cēloņa, nolūka, nosacījuma, seku u.c.). Šai ziņā divdabja teicieni līdzinās palīgteikumiem.

Vienkāršojot nodokļu sistēmu, to padarot ieguldījumiem draudzīgāku un veicot pasākumus pret agresīvu nodokļu plānošanu atbilstīgi vispārīgi atzītajai paraugpraksei, tiks atvieglota konkurence, saglabāta sociālā kohēzija un mazināta nevienlīdzība. (nosacījuma attieksmes)

Divi mazuļi brīnumaini izglābjas, izkrītot no braucoša auto.
(www.delfi.lv)

?

MUDINA dalībvalstis nodrošināt atbilstīgus pēcpasākumus saistībā ar rīcības plānā uzskaitīto pasākumu īstenošanu, jo īpaši attiecībā uz identitātes reģistrēšanu un dokumentu izsniegšanu, kā līdzekli cīņā pret identitātes viltošanas parādību, iekšējās drošības uzlabošanā un terorisma un organizētās noziedzības apkarošanā, it īpaši:

1. turpinot uzlabot informācijas apmaiņas mehānismus un administratīvo sadarbību, ar kā palīdzību varētu konstatēt iespējamās nepilnības un pastāvīgi uzlabot efektivitāti un drošību visos identitātes ķēdes posmos; ..

Nolūka palīgteikumi (ar *lai*)

Nolūka apstākļa palīgteikums izsaka virsteikumā izteiktās darbības nolūku un parasti ir pakārtots darbības vārdam:

Mārica raksta tālab, lai neuzbāztos man ar runāšanu. (G. Repše)

Ja palīgteikumu piesaista lietvārdam, jēdzieniskās attiecsmes ne vienmēr ir skaidras:

Rūpnieciskā simbioze ir nozīmīgs pasākums, lai uzlabotu resursu efektivitāti un atkritumu kā resursu izmantošanu. [kas ļautu uzlabot ..]

Uz šo apsvērumu pamata būtu jānosaka kritēriji, lai gan uzņēmēji, gan attiecīgās iestādes varētu salīdzināt dažādas situācijas un sistemātiski novērtēt, vai pastāv nesamērīgs slogs. [.. kas ļautu uzņēmējiem un iestādēm ..]

Dalībvalstīm būtu jāpārbauda pakalpojumu atbilstība šīs direktīvas prasībām un jāpārtrauga ar neatbilstību saistītas sūdzības vai ziņojumi, lai nodrošinātu, ka tiek veikti korektīvi pasākumi. [.. un jānodrošina uzlabojumi]

Šie pasākumi ir ārkārtīgi svarīgi, lai nodrošinātu reformu ilgtspēju un neatgriezeniskumu. [ilgtspējas un neatgriezeniskuma nodrošināšanā]

AICINA Komisiju, ņemot vērā pašreiz notiekošā izmēģinājuma posma novērtējumu, izvērtēt arī produkta vides pēdas nospieduma un organizācijas vides pēdas nospieduma iespējamo izmantošanu, lai novērtētu vides informāciju un ziņotu par to, pilnībā ņemot vērā vajadzību saglabāt dalībvalstu konkurētspēju.

Kurš novērtēs? Vai vienmēr ir skaidrs darītājs?

Lai izpildītu šajā direktīvā izklāstītās piekļūstamības prasības ar atbildēšanu uz ārkārtas paziņojumiem lietotājiem ar invaliditāti, dalībvalstīm kā alternatīvai vajadzētu būt iespējai noteikt trešo personu teksta pārlikšanas pakalpojumu sniedzēju, ko personas ar invaliditāti var izmantot saziņai ar ārkārtas izsaukumu centrāli līdz brīdim, kad ārkārtas izsaukumu centrāles ir spējīgas izmantot elektronisko sakaru pakalpojumus ar interneta protokoliem, lai nodrošinātu piekļūstamību atbildēšanai uz ārkārtas gadījuma saziņu.

Divi dažādi darītāji?

Kombinējas *ka lai*

IR VIENISPRĀTIS ar Komisijas analīzi, ka lai ekonomika spētu pārvarēt satricinājumus un uzlabotos ekonomikas noturība, izšķiroši svarīgas ir turpmākas strukturālas reformas.

ATGĀDINA, ka, lai panāktu pienācīgu kopējo fiskālo nostāju un monetārās savienības pareizu darbību, eurozonai ir ļoti svarīgi cieši koordinēt valstu fiskālās politikas, pamatojoties uz kopējiem noteikumiem.

Pārprotami vai lieki vietniekvārdi

*UZSVĒROT vajadzību turpināt sekmēt aprites ekonomiku vides politikā, jo īpaši attiecībā uz klimatu, atkritumiem un ūdeni, kā arī citās politikas jomās, piemēram, rūpniecības, lauksaimniecības un pētniecības politikā, un vajadzību uzlabot un stiprināt attiecīgās kompetences, kurām uz **tām** ir pozitīva ietekme..*

Uz ko?

*Pasākumi, kas saistīti ar piekļūstamību atbildēšanai uz ārkārtas gadījuma saziņu, būtu jāpieņem, neskarot neatliekamās palīdzības dienestu organizēšanu, kas paliek ekskluzīvā dalībvalstu kompetencē, un **tiem** nevajadzētu **to** ietekmēt.*

?

Mikrouzņēmumus no visiem pārējiem uzņēmumiem atšķir to ierobežotie cilvēkresursi, gada apgrozījums vai gada bilance.

Šādas datoru aparatūras sistēmas raksturo to daudzfunkcionalitāte un to spēja ar piemērotas programmatūras palīdzību veikt visbiežāk sastopamos datošanas uzdevumus, kas vajadzīgi patērētājiem, un tās ir paredzētas patērētāju lietošanai.

Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā (ES) 2016/2102 (7) jau ir izklāstīti to publiskā sektora struktūru pienākumi padarīt savas tīmekļvietnes piekļūstamas.

Ražotāji nodrošina, ka uz to produktiem ir tipa, partijas vai sērijas numurs vai cits identifikācijas elements.

Ko darīt, ja tulkojamais teksts ir nekvalitatīvs
(liekvārdīgs, pārmērīgi sarežģīts, grūti uztverams,
pārprotams)?

UZSVEROT, ka Eiropas nākotnē un ilgtspējīgas attīstības mērķu (IAM) īstenošanā **prioritāra loma vajadzētu būt rīcībai, kas vērsta uz inovatīvām un izturētspējīgām sabiedrībām, kura ir iekļaujoša un kurai ir arī reģionāls tvērums, kura vislabāk izmanto pieejamus un pārbaudītus risinājumus un rada iespējas atvērtai un inovatīvai attīstībai un ilgtspējīgai darījumdarbībai;**

Uz ko attiecas palīgteikumi?

.. uzsver nepieciešamību atjaunot negūtos nodokļu ieņēmumus, īstenojot saskaņotu politiku krāpšanas apkarošanas **un** cīņas pret izvairīšanos no nodokļu maksāšanas jomā **un** ar pārredzamību, sadarbību un koordinācijā balstītu satvaru ..

uzskata, ka ir svarīgi veikt ar nodokļiem saistītus pasākumus digitālajā tirgū, lai ierobežotu izvairīšanos no nodokļu maksāšanas **un** nodokļu izkropļojumu, agresīvas nodokļu plānošanas vai fiskālās optimizācijas shēmas **un** Eiropas mehānismu ļaunprātīgu izmantošanu nolūkā izvairīties no nodokļu maksāšanas;

Ko saista *un*?

EIROPAS PARLAMENTS UN EIROPAS SAVIENĪBAS PADOME,

ņemot vērā Līgumu par Eiropas Savienības darbību un jo īpaši tā 114. pantu,

ņemot vērā Eiropas Komisijas priekšlikumu,

pēc leģislatīvā akta projekta nosūtīšanas valstu parlamentiem,

ņemot vērā Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinumu (1),

saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru (2),

tā kā:

(104 paragrāfi !!!)

IR PIENĒMUŠI ŠO DIREKTĪVU.

Paldies par uzmanību!